

Albina Pribušauskaitė. LIETUVIŲ KALBOS KIRČIAVIMO PRATIMAI. K.: Aesti, 1998. 54 p.

Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas yra neatsiejama kalbos kultūros dalis, todėl ypač pabrėžtinai recenzuojamo leidinio reikalingumas ne tik aukštosioms bei vidurinėms mokykloms, bet ir plačiajai visuomenei. Be to, privalu turėti ir atskirą, tik kirčiavimui skirtą pratimą, nes dabartinės bendrinės kalbos kirčiavimas yra silpniausia tiek mokinių, tiek studentų vieta. Nors pastaruoju metu pasirodė praktinio pobūdžio leidinių, skirtų bendrinės kalbos kirčiavimui (B. Stundžios ir D. Mikulėnienės bei V. Vitkausko parengti leidiniai), bet specialaus kirčiavimo pratyboms skirto leidinio iki šiol neturime. Todėl labai sveikintinas dalykas, kad A. Pribušauskaitė ryžosi tokį leidinį parengti.

Kirčiavimo pratimų rinkinys parengtas labai kruopščiai ir apgalvotai, su išmanymu, gera filologine nuovoka. Pratimai išdėstyti nuosekliai, laikantis VU KHF lituanistams dėstomo akcentologijos kurso programos.

Labai naudinga, kad į pratimus įtrauktas vietovardžių kirčiavimas. Daug dėmesio skirta būdvardžių,rieveiksmių, dalelyčių kirčiavimui, netiesiogiai išmokoma vengti kai kurių būdvardžių formų kirčiavimo klaidų.

Rinkinyje daug ne tik sunkiau kirčiuojamų žodžių, bet ir elementaraus kirčiavimo taisyklės įtvirtinti skirtų pratimų. Leidinį gal dar labiau būtų praturtinę kirčiuoti tekstai, kuriuose būtų palikta kirčiavimo klaidų ir pratimų, skirtų dažniausioms kirčiavimo klaidoms, taip pat pratimų rinkinys būtų universalesnis, jeigu jame būtų mokoma kirčiuoti ir asmenvardžius, šalių vardus, tarptautinius žodžius su galūne *-a*.

Žinoma, tobulumui ribų nėra. Todėl, savaime suprantama, kad tik ateityje, tai yra šitais pratimais naudojantis, paaiškės, ką dar reikėtų tobulinti, – praplėsti ar susiaurinti.

Saulutė Juzelėnienė

Albertas Ružė. LIETUVIŲ KALBOS RAŠYBA. K.: Aesti, 1998. 94 p.

VU Kauno humanitarinio fakulteto Lietuvių filologijos katedros docentas Albertas Ružė išleido "Lietuvių kalbos rašybos" mokomąją knygą.

Ši mokomoji knyga parengta remiantis Lietuvių kalbos instituto leidiniais "Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba" ir "Dabartinės lietuvių kalbos gramatika", taip pat svarbiausiais valstybinės kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo nutarimais.

Pirmiausia leidinyje labai glaustai ir lakoniškai apibūdinamos grafikos ir ortografijos sąvokos, pateikiamos rašybos taisyklės: nosinių

balsių rašymas veiksmažodžio kamiene, *i, y* ir *u, ū* rašymas bei priebalsių asimiliacija ir rašymas veiksmažodžio formose.

Knygoje taip pat aptariama priešdėlių rašyba, balsių *i, y, u, ū* rašymas skolinių baigmenyse. Mokantis rašybos svarbu priimti ir nosinių balsių rašymą linksniuojamųjų žodžių tam tikrų linksnių galūnėse, tariamosios nuosakos ir siekinio galūnėse. Atskirai aptariami visi *j* rašymo atvejai.

Nemažai sunkumų sudaro dalelyčių rašymas drauge ir skyrium, todėl jų rašyba aptariama labai išsamiai. Mokoma skirti dalelytę

nuorieveiksmių. Ypač daug vietos skiriama dalelyčių *ne* ir *nebe* rašymui drauge ir skyrium su įvairiomis kalbos dalimis.

Primenamos didžiųjų raidžių rašymo taisyklės.

Neapeinami ir brūkšnelio rašymo tarp daiktavardžių ir būdvardžių atvejai.

Mokoma taisyklingai kelti žodžius. Labai gerai, kad pabrėžta mišriųjų dvigarsių ir samplaikų *dz*, *dž*, *ch* kėlimas – jų negalima skaičiuoti keliant žodžius.

Nemažą teksto dalį užima labai vertingi pratimai, skirti susidaryti pagrindiniams rašybos įgūdžiams. Visi pratimai yra trejopi – vieni skirti mokyti susidaryti įvairias veiksmažodžių išvestines formas, kiti – rašybos įgūdžiams įtvirtinti. Šio tipo pratimams atlikti reikia gerai mokėti taisykles: tiek nosinių balsių, tiek *i*, *y*, *u*, *ū* rašymo žodžio kamienne ir žodžio gale, *j* rašybos, priebalsių rašymo. Vienas pratimas duotas su rašybos klaidomis: užduotis – tas klaidas ištaisyti. Taigi įgūdžiai lavinami įvairiapusiškai. Be to, knygoje pateik-

ta 18 diktantų tekstų, apimančių visas rašybos taisykles, taigi padedančių ugdyti rašybos įgūdžius.

Vertingas "Lietuvių kalbos rašyboje" pateiktas kūrėjuotas žodynas, apimantis visus knygoje aptariamus žodžių rašybos atvejus.

Knyga išimtinai skiriama tik rašybos dalykams, todėl nesileidžiama į morfologijos dalykų svarstymą. Bet morfologijos dalykai ir nėra šios knygos objektas.

"Lietuvių kalbos rašyba" pirmiausia skiriama VU KHF lietuvių filologijos studentams, klausantiems lietuvių kalbos rašybos kursą. Ji taip pat pravartanti mokytojams, redakcijų darbuotojams, norintiems taisyklingai rašyti bei prirėikus pasitikrinti vieną ar kitą rašybos atvejį.

"Lietuvių kalbos rašyba" išėjo 500 egz. tiražu. Jos dar galima įsigyti VU KHF Lietuvių filologijos katedroje. Kitais metais ketinama "Lietuvių kalbos rašyba" išleisti papildytą.

Albina Pribušauskaitė

Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė. RAŠTAI. T. IV: Studijos. Straipsniai. Esė. (Parengė R. Karmalavičius. V.: Vaga, 1998)

"Vaga" išleido ketvirtąjį Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės "Raštų" tomą – svarią ne tik apimtimi, bet ir savo turiniu knygą. Tai daugiausia iki šiol periodikoje išbarstyti Čiurlionienės rašiniai – literatūros, dailės, teatro kritika, straipsniai apie lietuvių mokyklos, kalbos, spaudos, knygos, moterų, pagaliau kareivių ir skautų reikalus. Intelektualųjį knygos centrą sudaro kelios stambesnės studijos – garsusis esė "Lietuvoje" (1910), veik pirmoji mūsų literatūros istorijos apybraiža "Iš mūsų literatūros" (1913), iš rankraščio skelbiama paskaita "Mūsų žodis ir mes" (1921). Knyga ska-

itytojui primena, kad meno kritikės, eseistės plunksnos rašytoja nepaleido veik visą aktyvųjį savo gyvenimą: pirmasis jos rašinys paženklintas 1906, o paskutinis – 1944 metų datomis. Dabar subraukta į krūvą ir išdėstyta chronologine seka ši Čiurlionienės palikimo dalis yra vertingas dokumentas XX amžiaus pradžios – reikšmingo mūsų tautos atgimimo meto – kultūrinei situacijai, atmosferai, problemoms bei idėjoms pažinti. Be to, tas dokumentas parašytas ne šalta ranka, o persmelktas aistringų autorės rūpesčiu dėl didžiųjų tautos vertybių – doros, dvasinės kultūros,

kalbos, meno, likimo ir kelių. Knygoje Čiurlionienė išskyla kaip išprususi ir pažangi naujosios inteligentų kartos vėliavnešė – jos rašiniuose šmėkščioja anuo metu populiarūs Europos šviesulių vardai – Nyčė, Meterlinkas, Bodleras, D'Anuncijus ir kiti. Ji gerai suvokia profesionaliosios lietuvių kultūros, ypač meno, provincialumą bei silpnumą ir užsimoja "naujų kelių ieškoti". Bet rašytojai tai nėra vien išorinių kultūros ženklų kaita – jai kelia nerimą individo nykimas minioje ("Šaukti stačiai norisi: Kur dingo žmogus?"), ji skelbia asmenybės atsinaujinimo, dvasinio laisvėjimo būtinybę, išgyvena, kad "mūs visuomenė nėra kūrybinio kriterijaus, joje idėjų stoka". Sykiu publicistei svetimas avangardistinis nihilizmas – ji aukština per šimtmečius sukauptas tautos dvasios, meno vertybes, ypač liaudies dainas ("Skaitykite dainas, dainuokime dainas!"), iškiliųjų rašytojų – Donelaičio, Vienažindžio, Maironio, net Žemaitės ir Laz-

dynų Pelėdos kūrybines sėkmes ir siekia į šias gyvybingas tradicijas skiepyti modernaus meno ūglius.

Taigi naujojoje Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės "Raštų" knygoje dabar visi galėsime skaityti tekstus, apie kuriuos iki šiol daugiausia girdėjome tik iš antrųjų lūpų. Istorijos ratas tebesisuka. Lietuva vėl kaip ir šimtmečio pradžioje gręžiasi į Europą. Situacija daugeliu atvejų kartojasi, tik naujame istorinės spiralės taške. Todėl nemaža dalis Čiurlionienės estetikos pamokų tebėra aktualios, parašytos, rodos, mums. Knygos vertę didina su atsidėjimu parengti jos sudarytojo Ramučio Karmalavičiaus komentarai – jie labai išplečia straipsnių kontekstą. Tai bene idealus atvejis, kai leidinio turinys yra komentatoriaus mokslinių interesų lauke.

Juozas Jasaitis

Marius Katiliškis. PASKENDUSI VASARA (Parengė J. Jasaitis. K.: Šviesa, 1998)

Jeigu ne literatūrologo Juozo Jasaičio iniciatyva ir pastangos, kažin ar būtų kas nors atkreipęs dėmesį į tai, kad iki šiol Lietuvoje neišleista nė viena Mariaus Katiliškio (Albino Vaitkaus; 1915–1980), savito išsivijęs rašytojo, apsakymų rinktinė, ir ryžęsis ją sudaryti? Ne paslaptis, kad pirmosios M. Katiliškio prozos kūrinių rinktinės "Senojo kareivio sugrįžimas" rankraščiai (daugiau kaip 300 mašinraščio puslapių), paruošti Lietuvoje paties autoriaus ir atiduoti spaustuvei, 1944-aisiais, antrosios rusų okupacijos metais, dingo be žinios, o paskubomis traukiantis į Vakarus namuose paliktą šios rinktinės nuorašą rašytojo sesuo Onutė sudegino. Tačiau dalis M. Katiliškio pirmųjų prozos kūrinių, intriguojančių net ir šiuolaikinį skaitytoją idiliškos, lyrinės rimties mutageneze, inspiruota impul-

syvių destrukcijų, išliko tarpukario periodiniuose leidiniuose "Trimitas", "Karys", "Naujoji romuva".

J. Jasaičio paruoštą apsakymų rinktinę "Paskendusi vasara" sudaro geriausi M. Katiliškio kūriniai: ankstyvieji ("Senis ir auksas", "Miškai", "Dvi vasaros", "Skara", "Viena žmogaus diena"), publikuoti tik ikikarinėje "Naujojoje romuvoje", ir vėlyvesni, atrinkti iš svetur, Vokietijoje bei Amerikoje, spausdintų knygų ("Pasilenkimo valanda", Schweinfurt, 1948, "Šventadienis už miesto", Chicago, 1963, "Apsakymai", Chicago, 1975). Dabar jie traktuotini kontroversiškai, t. y. ne tik kaip ryškūs, klasikinėmis tradicijomis pagrįstas literatūros istorijos puslapis, bet ir kaip brandi, išliekamąją vertę turinti avangardistinės prozos atmaina. Apsakymų siužetuose, pa-

prastai supintuose iš natūralių kasdieniškų detalių, dominuoja psichologinis procesas, kuriuo skverbiama į gilumines žmogaus sielos slaptavietes, atveriami iracionali, jausminė egzistencijos pajauta, net “kasamasi” po jos pamatais: apsakymuose “Miškai”, “Šventadienis už miesto”, “Senis ir auksas”, “Kaimiška detalė” ir kt. apnuoginama moralinio blogio kilmė, inspiruota geidulių, dvasinių krizių, vidinės disharmonijos, įniršio, negalėjimo nusivalyti nuopolių šleifo, ir dvasinės transmutacijos, kai grobuonis žvėris sukyla prieš vidutinį žmogų bei užvaldo jį (“Mes buvome žvėrys... Pauostėm kraujo ir jo su žvėrių alkium ieškojom,” – prisipažįsta apsakymo “Miškai” herojus eigulys Leonas, sunaikinęs visus žmogžudystės pėdsakus, tačiau graužiamas sąžinės dėl praeityje padarytos nepataisomos klaidos).

M. Katiliškio knygoje “Paskendusį vasara” paraleliai rutuliojamos ir kitos problemos, lydimos moralinių konfliktų: idiliškos šeimos (“Nakvynė pas amerikoną”), žmoniškų vertybių saugos (“Miško kelias”, “Senatvėje”) ir pan. Prieštaringa – gaivališka ūmi arba rami ir gaili – meilės emocinė raiška: jausmų ir proto nesantarvė nesukelia jokio sąmyšio apsakymų “Dvi vasaros”, “Žiema”, “Paryčio vėsa” herojams, paskatina aukotis “Seržanto X” poniją Viliją, “Paskendusios vasaros” Vytelį, suponuoja dvasinę krizę, pasiveržiančią emocijų forma, apsakyme “Užga-

vėnės”, sąlygoja kūniškumo triumfą “Kaimiškoje detalėje”.

Apskritai M. Katiliškio, laikomo ryškiausiu kaimo realizmo atstovu (žr. “Egzodo literatūros atšvaitai”, Vilnius, 1989, “Išėjusiems negrįžti”. Chicago, 1986 ir kt.), knygoje “Paskendusį vasara” aiškiai įžvelgiama dviejų plotmių – realistinės ir impresionistinės – sankloda; o kasdienėje buityje, gamtoje, virstančiose aukštesniais egzistencijos ženklais, išryškunami dažnai nenuoseklūs impulsyvios žmogaus jausenos veiksmai, kurie sugriauna tradicinio kaimo, gyvenimo prasmės supratimo modelį; atsiranda filosofinė potekstė, sietina su modernizmo estetika, netiesiogiai inicijuojanti vidinės ramybės poreikio, sakralinio išgyvenimo svarbą, nostalgiško lūkesčio, jog žmoguje ilgainiui nurims grobuonis žvėris, liausis tamsių stichijų siauta, realizavimo galimybę. Tokio M. Katiliškio kūrybinio palikimo dalis yra ne mažiau vertinga nei pažintys su jo romanais “Išėjusiems negrįžti”, “Užuovėja”, “Miškais ateina ruduo”, “Pirmadienis Emerald gatvėje”... Tad šis “deimančiukų” ieškotojo hum. m. dr. J. Jassaičio, monografijų (“Petras Cvirka”, “Gabrielė Petkevičaitė-Bitė”, “Motiejus Valančius”, “Žemaitė”) autoriaus, rinkinių “Kas yra kūryba”, “Žalia bruknelė Daukantui”, “Kalba Nobelio premijos laureatai” sudarytojo, pasirinkimas pasiteisino.

Aldona Zimmachaitė